

națională și globală interrelaționează pentru a explica o realitate socială. O astfel de abordare distruge, după părerea sa, mitul omogenității culturale, reduce gândirea stereotipă și permite indivizilor să realizeze că temerile lor cu privire la diversitatea „celuilalt” nu sunt noi. Autorul încheie tranșant Capitolul 9, intitulat *Este multiculturalismul o amenințare?*, afirmând că „multiculturalismul nu este un dușman, rasismul sistemic însă da” (p.163). Consider că Vincent N. Parrillo aduce în discuție un concept lansat de Michel Wieviorka (1991-1993) – „rasism instituțional” – practici uzuale ale diferitelor sisteme sociale, unde indivizii, fără a avea prejudecăți, perpetuează existența unor organisme care practică tratamente discriminatorii și se opun oricăror schimbări care ar favoriza grupul minoritar.

La prima vedere, lucrarea dezvoltă o realitate multiculturală specifică spațiului American, discută modul în care au fost integrate, asimilate, ostracizate, respinse diferitele grupuri etnice care au populat succesiv teritoriul Statelor Unite și modul în care acestea și-au afirmat identitatea, diversitatea, particularitățile socio-culturale, impunându-se în ceea ce numim *American mainstream* (americanul tipic). La o lectură atentă, *Diversity in America* constituie un prilej binevenit pentru o discuție pe marginea unor concepte consacrate privind prejudecățile și relațiile între grupuri și pentru introducerea unor termeni noi, care nuanțează un univers tot mai prezent în discursurile din spațiul public american și european, cel al multiculturalismului. Din acest punct de vedere, am regăsit exemple și comentarii ale autorului extrem de potrivite pentru a analiza relațiile intergrupuri în cadrul noii formate Uniunii Europene, de a răspunde unor întrebări provocatoare privind identitatea europeană și pluralismul etnic. Ca să-l citez pe Vincent N. Parrillo : *understanding today by knowing about yesterday!* („putem înțelege prezentul dacă ne cunoaștem trecutul”) este un *motto* potrivit demersului cărții sau oricărui demers de acest tip.

Loredana Ivan

Paul Ekman, Erika L. Rosenberg, *What the face reveals. Basic and applied studies of spontaneous expression using the Facial Action Coding System (FACS)* (ediția a II-a), New York, Oxford University Press, 2005, 639 p.

„Așa cum bogăția și complexitatea comportamentului facial nu pot fi surprinse printr-o fotografie, tot astfel informațiile furnizate de activitatea facială nu pot fi analizate solicitându-i unui subiect să aleagă o anumită emoție dintr-o listă de emoții sau încercuind o cifră pe o anumită scală de apreciere” (p. 624). Aceasta este concluzia cărții editate de cei doi reputați cercetători din domeniului comunicării nonverbale.

După cum se știe, Charles Darwin (1872) a fost primul care a arătat că expresiile faciale sunt unele dintre cele mai puternice și imediate mijloace prin intermediul cărora oamenii își pot comunica emoțiile, intențiile și stările psihice. Pe lângă informațiile despre stările afective, expresiile faciale oferă informații

despre procesele cognitive și despre semnificația discursului verbal. Acestea însă nu sunt singurele informații furnizate de expresiile faciale, prin intermediul lor semnalandu-se totodată dacă emoțiile exprimate sunt reale (autentic simțite) sau sunt simulate (false) (P. Ekman, 2001, M.G. Frank, P. Ekman și W.V. Friesen, 1997). Pentru a măsura obiectiv bogăția și complexitatea expresiilor faciale, cercetătorii behavioriști au considerat necesară dezvoltarea unor sisteme obiective standard de codare. În anii '70 ai secolului trecut, studiul comportamentului facial spontan era realizat prin intermediul electromiografului, contracția mușchilor fiind examinată în relație cu diferite variabile psihologice, cum ar fi aprecierea stărilor afective (G.E. Schwartz, P.L. Fair, P. Salt, M.K. Mandel și G.L. Klerman, 1976) și procesele cognitive sociale (J.T. Cacioppo și R.E. Petty, 1979). O schemă observațională exhaustivă de

codare aparține lui Paul Ekman și Wallace V. Friesen (1978), purtând denumirea de FACS (*Facial Action Coding System* – Sistemul de Codare a Acțiunilor Faciale).

FACS se bazează pe anatomia feței umane, codând expresiile în termeni de „unități de acțiune”. Astfel, sunt măsurate mișcările vizibile ale mușchilor, nu numai cele legate de exprimarea emoțiilor. Acestea includ toate mișcările vizibile ale mușchilor capului și ale ochilor.

Cartea de față reprezintă o noutate prin structura sa, precum și prin modalitatea de abordare și a instrumentelor propuse pentru investigarea comportamentului facial. Redactată într-un stil științific elevat, cartea editată de Paul Ekman și Erika L. Rosenberg este o antologie ce cuprinde articole de referință publicate anterior, legate de expresiile faciale, cât și eseuri ale autorilor care oferă accesul la ideile actuale cu privire la subiectele tratate. Lucrarea nu intenționează a fi una despre abilitățile individului de a recunoaște expresiile faciale, ci se axează pe cercetările directe asupra comportamentului facial și implicit asupra cuantificării expresiilor faciale.

Progresul în orice domeniu al cunoașterii presupune și lansarea unor problematici din ce în ce mai exacte, practic o „frământare”, atât la nivel metodologic, cât și la nivel empiric, dorindu-se o „anchetare” exhaustivă a subiectelor abordate. Din această perspectivă, cartea se dorește a fi un răspuns dat întrebărilor ce vizează aspecte precum : semnele comportamentale ale decepției, existenței sau non-existenței expresiilor faciale specifice sentimentului de vinovăție, dacă diferitele tipuri de zâmbete au și o semnificație diferită, măsura în care un anumit comportament facial indică trăsăturile de personalitate sau prezența unei psihopatologii, modul în care fața conferă indicii cu privire la comportamentul suicidal, dacă există diferențe între expresiile faciale care apar ca urmare a unei emoții spontane sau a uneia simulate, dacă fața indică dorința imperioasă de a fuma.

Cartea impresionează prin multitudinea abordărilor tematice referitoare la expresiile faciale atât sub aspectul teoretizării, cât și

din perspectivă empirică. Astfel, în primă fază, cititorul ia contact cu studiile de bază asupra expresiilor faciale, studii axate pe : corelarea comportamentului expresiv cu cel emoțional, controlul neurologic al emoției faciale, diferențele între comportamentul facial spontan și cel simulat (capitolele 1-18). O atenție deosebită ar trebui acordată – în opinia mea – capitolelor care tratează expresia facială a vinovăției și cea a durerii (localizată în zona lombară). Prin aceasta nu doresc să „știrbesc” valoarea științifică a celorlalte subiecte abordate de autori, însă, în comparație cu acestea, vinovăția și durerea ocupă un loc deosebit prin amploarea desfășurării sub aspect facial. Dacher Keltner a analizat dacă vinovăția dispune de o comunicare socială aparte sub aspect facial față de celelalte emoții. Prin modalitatea de abordare, cercetarea întreprinsă de Dacher Keltner a obținut aceleași rezultate și pentru desfășurarea sentimentului de rușine. Vinovăția și celelalte emoții centrate pe „eu”, de exemplu rușinea, mândria, au dobândit recent o atenție deosebită în vederea identificării caracteristicilor, funcțiilor și diferențierilor în raport cu celelalte emoții (M. Lewis, 1993 ; R.S Miller și M.R Leary, 1992).

După cum evidențiau Erving Goffman (1967), M. Lewis (1993), R.S. Miller și M.R. Leary (1992) emoțiile centrate pe „eu” sunt definite de conștientizarea actului săvârșit în raport cu acțiunile și standardele social acceptate, jucând astfel un rol central în socializarea și aderența la diferite convenții și norme. În studii realizat, Dacher Keltner evidențiază că vinovăția dispune de o desfășurare diferită de a celorlalte expresii faciale, fapt datorat interacțiunii imediate cu cei din jur. O persoană care încalcă o normă socială atentează la validitatea acesteia, atrăgând după sine furia sau evaluarea negativă a celorlalți. Aici intervine partea interesantă din punct de vedere al desfășurării comportamentului vinovăției, întrucât conștientizarea răului produs induce un comportament submisiv, fapt ce conduce la afișarea unui comportament aparte prin intermediul căruia individul dorește să facă public faptul că este

conștient că a încălcat o normă socială. Este ceea ce Erving Goffman evidențiază când scria despre sentimentul de vinovăție: „individul se arată deranjat de acțiunea săvârșită și, prin comportamentul său, arată că altădată nu ar mai fi capabil de un asemenea act” (E. Goffman, *Interraction ritual: Essays on face-to-face behaviour*, 1967, 111).

O altă perspectivă interesantă în ceea ce privește comportamentul facial a fost observată în cazul experimentării durerii în zona lombară. Kenneth Craig și Kenneth Prkachin au fost primii cercetători care au abordat domeniul expresiilor faciale în legătură cu durerea. Studiile lor s-au axat pe compararea comportamentului facial spontan din timpul exercițiilor realizate de către subiecții care acuzau dureri cronice de spate cu comportamentul facial afișat când le era cerut să simuleze sau să disimuleze durerea simțită în timpul exercițiilor realizate în cazul acestora și mișcări dureroase. Rezultatele obținute au evidențiat o mare asemănare între expresiile faciale simulate și cele reale (resimțite) ale durerii. Având în vedere acestea, Kenneth Prkachin a măsurat comportamentul facial în cazul unei game extinse a contextelor ce produc durere, identificând un set de acțiuni faciale consistente asociate cu durerea (capitolele 7-8).

A doua parte a cărții este destinată studiului sistematic al expresiilor faciale care relevă anumite patternuri ale comportamentului

facial, ce sunt considerate trăsături sau afecțiuni psihice, fiind discutată, deopotrivă, etiologia diferitelor afecțiuni, cât și importanța deosebită a „diagnosticării faciale”. Sunt parcurse problematice variate, începând cu expresiile faciale în cazul schizofreniei și al depresiei și terminând cu expresiile faciale ce caracterizează persoanele ce suferă de boli cardio-vasculare. Șase din opt capitole tratează aspecte legate de depresie și/sau schizofrenie (capitolele 19-28).

Dacă cele prezentate până acum nu sunt un motiv suficient de interesant pentru persoanele sceptice în ceea ce privește abordarea expresiilor faciale, atunci mai adăugăm o observație: fața umană reprezintă un „teren” de studiu și dacă dorim să aflăm cât mai multe lucruri concrete ce derivă din acest sistem polivalent, atunci trebuie să luăm în considerare toate informațiile și mesajele de diferite tipuri, toate „semnalele” pe care aceasta le oferă.

Această carte nu este destinată numai celor preocupați de domeniul expresiilor faciale, ci și celor care se ocupă de studiul emoțiilor. Astfel, furnizarea datelor de natură „emoțională” în cadrul studiilor efectuate nu este deloc întâmplătoare, ci accentuează legătura între domeniul expresiilor faciale și cel al emoțiilor, întrucât fața însăși reprezintă emoționalul expresiv.

Irina Cristescu